Funkce

(Zavedení pojmu funkce, vlastnosti funkcí,lineární, kvadratické a mocninné funkce)

Repetitorium z matematiky

Podzim 2011

Ivana Vaculová

A) Zavedení pojmu funkce

V odborných a přírodovědných předmětech se často setkáváme s úlohami, ve kterých se hodnoty jedné veličiny mění v závislosti na hodnotách jiné veličiny. Tuto závislost popisujeme pomocí pojmu **funkce** jako zobrazení v **R**.

Nechť ***A*** *a* ***B*** *jsou dvě neprázdné množiny reálných čísel. Přiřadíme-li každému číslu* ***x*** *z množiny* ***A*** *podle nějakého předpisu právě jedno číslo* ***y*** *z množiny* ***B****, které označíme* ***y=f(x)****, pak množina* ***f*** *uspořádaných dvojic* ***[x;f(x)]*** *se nazývá* ***reálná funkce reálné proměnné x*** *(stručně* ***funkce f****).*

$$f : y = f(x),\ x \in D(f)$$

Množinu A označujeme **D(f)** a nazýváme **definičním oborem funkce f.**
Množinu B označujeme **H(f**) a nazýváme **oborem hodnot funkce f.**
Číslo ***x*** je **nezávisle** proměnná, argument funkce f.
Číslo ***y*** je **závisle** proměnná, funkční hodnota funkce f v bodě x.

Úlohy

Př.1: Zapište pomocí intervalů definiční obor funkcí:

$$a)\ f: y = \frac{3x+2}{2x^2+x-3} \qquad b)\ f: y = \sqrt{\frac{x+1}{1-x}} + \frac{1-x}{1+x}$$

Př.2: Je dána funkce:

$$f: y = \frac{2}{x^2-1}$$

a) Určete *f(0), f(-7), f(3)*

b) Patří čísla -4, 0 do oboru hodnot funkce f?

Vlastnosti funkcí

a) Sudé funkce, liché funkce

Sudá funkce

Tento obrázek nyní nelze zobrazit.

Lichá funkce

$$\forall x \in D(f): -x \in D(f)$$
$$\forall x \in D(f): f(-x) = -f(x)$$

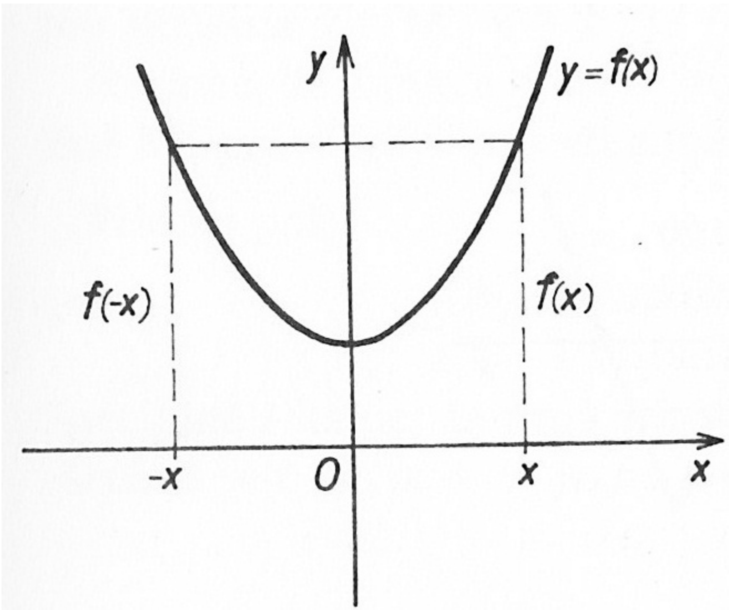

Graf je souměrný podle osy y.

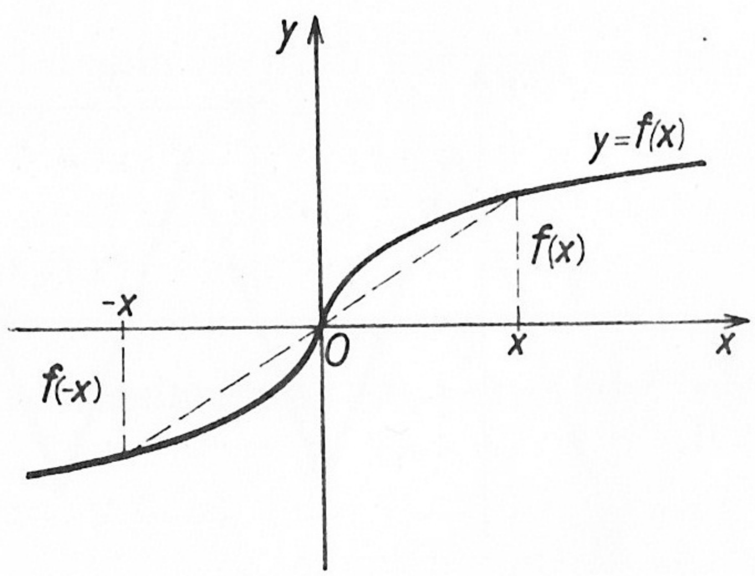

Graf je středově souměrný podle počátku.

Např.: $f_1: y = x^2, D(f) = R$
$f_2: y = x^{-2}, D(f) = R - \{0\}$

Např.: $f_1: y = x^3, D(f) = R$
$f_2: y = x^{-3}, D(f) = R - \{0\}$

Úlohy

Př.1: Rozhodněte, které z daných funkcí f jsou sudé nebo liché:

$$a)\ f : y = x$$
$$b)\ f : y = 2$$
$$c)\ f : y = 2x^2 + 1$$
$$d)\ f : y = x + 2$$

Př.2: Rozhodněte, které z daných funkcí f jsou sudé nebo liché:

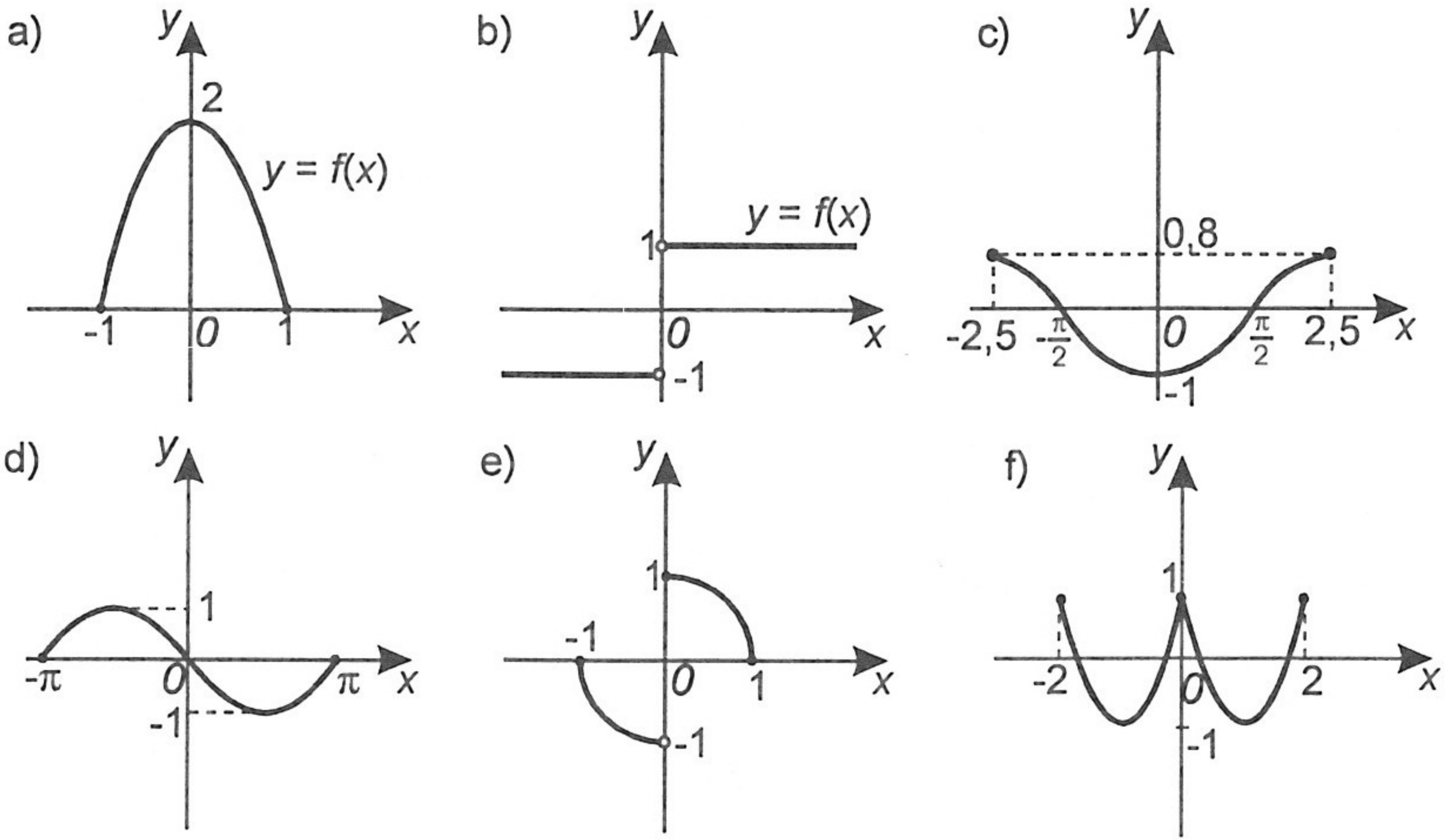

Vlastnosti funkcí

b) <u>Periodické funkce</u>

Funkce se nazývá **periodická**, právě když existuje takové číslo **p > 0**, že pro každé **k ϵ Z** platí:

1) Je-li *x ϵ D(f)*, pak *x + kp ϵ D(f)*

2) *f (x + kp) = f (x)*

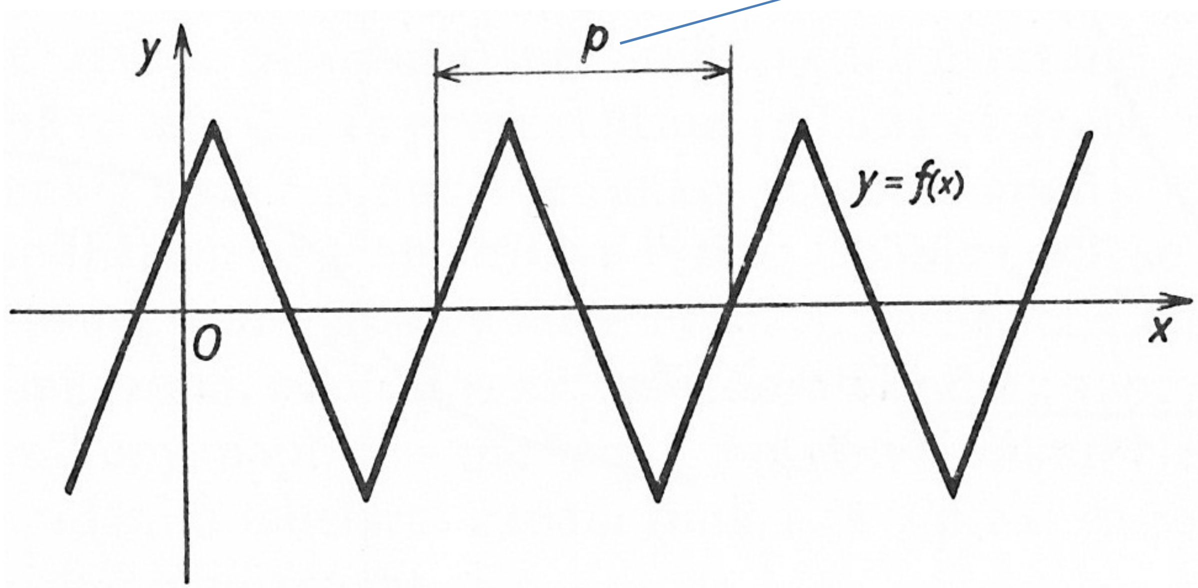

Např.: $f_1 : y = \cos\ x,\ f_2 : y = \sin\ x$

$f_3 : y = tg\ x,\ f_4 : y = \mathrm{cotg}\ \mathrm{x}$

Vlastnosti funkcí

c) <u>Funkce omezená (zdola, shora), maximum a minimum funkce</u>

Zdola omezená

$\exists d : \forall x \in D(f)\ \text{je}\ f(x) \geq d$

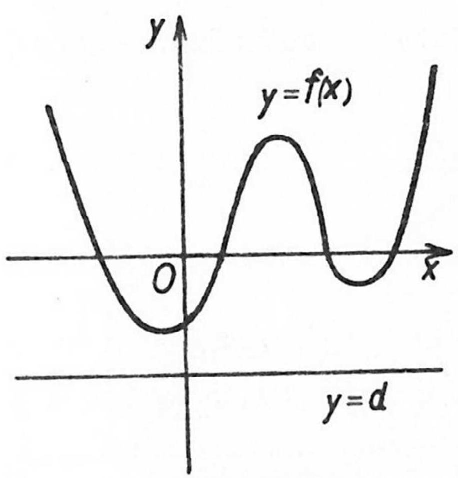

Shora omezená

$\exists h : \forall x \in D(f)\ \text{je}\ f(x) \leq h$

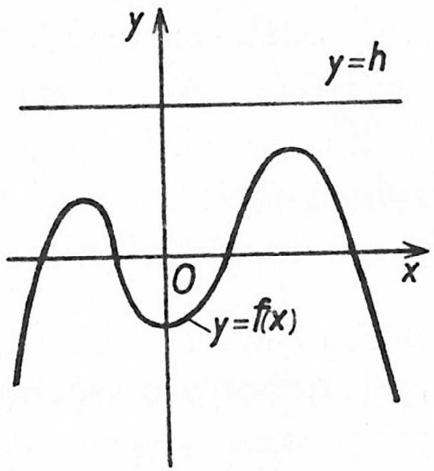

Omezená

Je omezená shora i zdola.

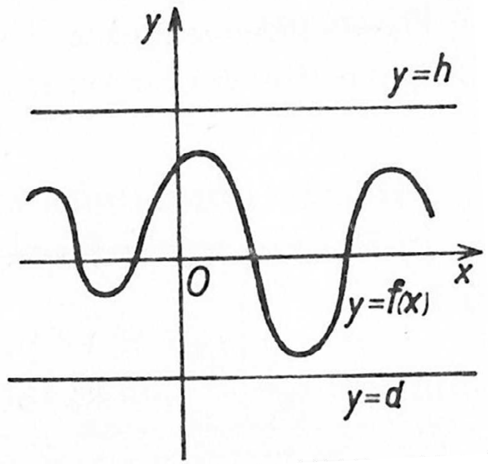

Funkce ***f*** má v bodě ***a*** **maximum**, právě když: $\forall x \in D(f)\ \text{je}\ f(x) \leq f(a)$

Funkce ***f*** má v bodě ***b*** **minimum**, právě když: $\forall x \in D(f)\ \text{je}\ f(x) \geq f(b)$

Úlohy

Př.1: Rozhodněte, ve kterých bodech mají následující funkce maximum nebo minimum:

$a)\ \ f: y = 2x + 5$

$b)\ \ f: y = 1$

$c)\ \ f: y = (x-1)^2 + 2$

$d)\ \ f: y = 2|x|$

Př.2: Určete maxima nebo minima následující funkcí :

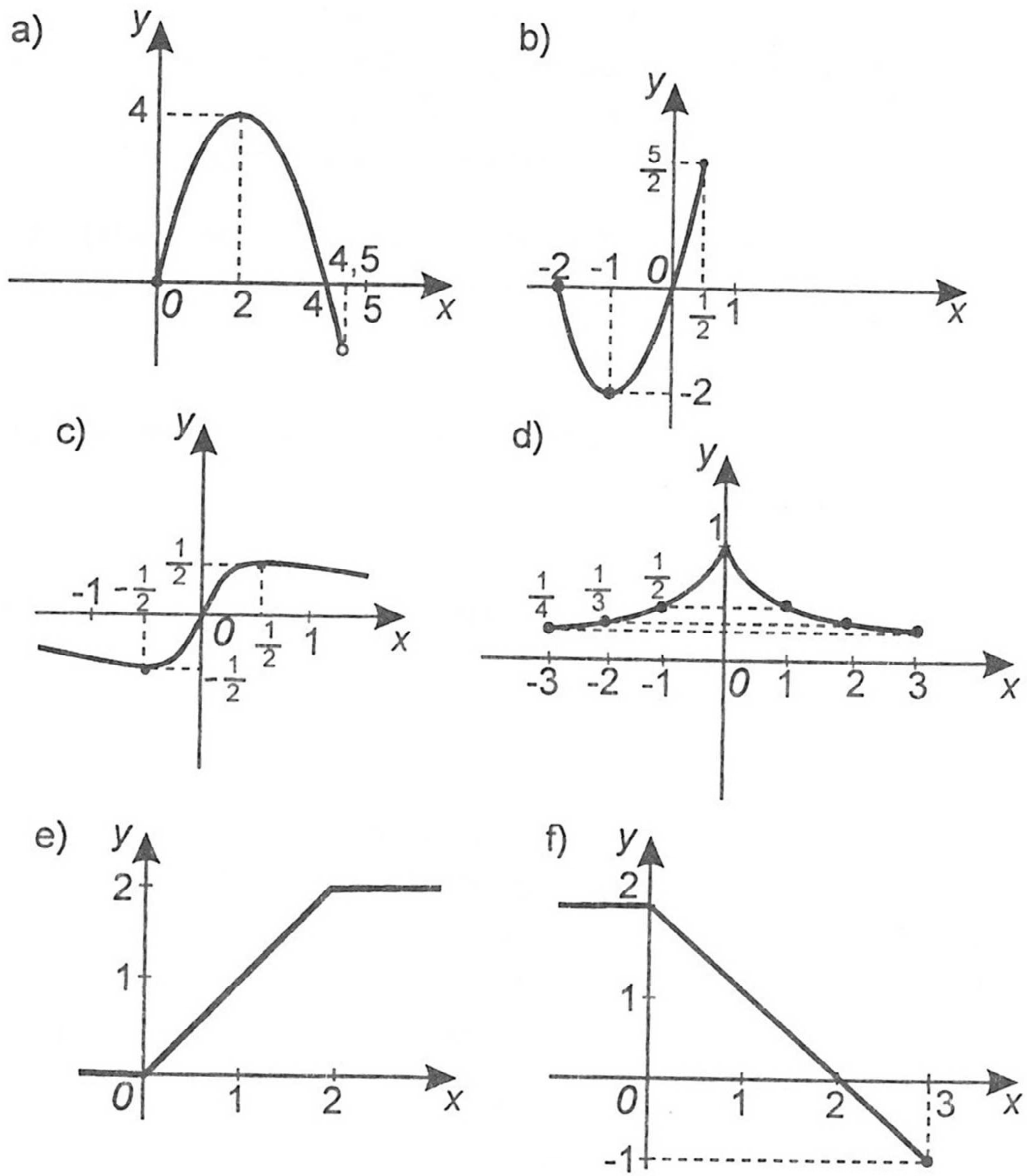

Vlastnosti funkcí

d) Rostoucí a klesající funkce

Rostoucí funkce

$\forall x_1, x_2 \in D(f): \mathrm{x}_1 < x_2 \Rightarrow f(\mathrm{x}_1) < f(x_2)$

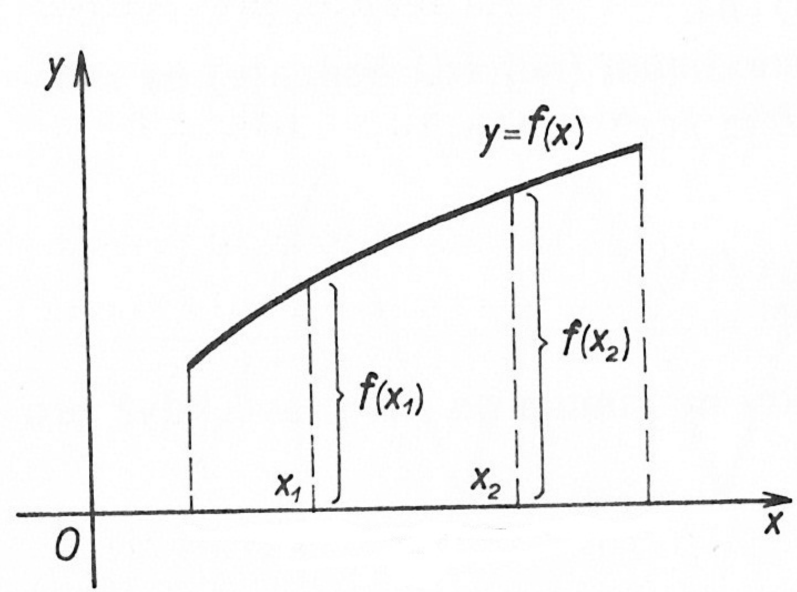

Je-li funkce rostoucí, pak je prostá.

Klesající funkce

$\forall x_1, x_2 \in D(f): \mathrm{x}_1 < x_2 \Rightarrow f(\mathrm{x}_1) > f(x_2)$

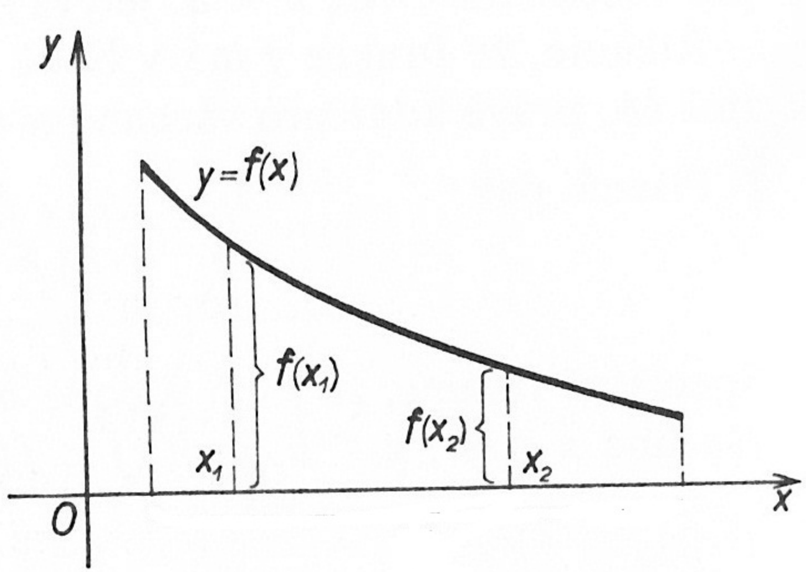

Je-li funkce klesající, pak je prostá.

$Funkce$ je $prostá \Leftrightarrow \forall x_1, x_2 \in D(f): \mathrm{x}_1 \neq x_2 \Rightarrow f(\mathrm{x}_1) \neq f(x_2)$

Funkce rostoucí a klesající se souhrnně nazývají **RYZE MONOTÓNNÍ.**

Vlastnosti funkcí

d) <u>Neklesající a nerostoucí funkce</u>

Neklesající funkce

$$\forall x_1, x_2 \in D(f): \mathrm{x}_1 < x_2 \Rightarrow f(\mathrm{x}_1) \leq f(x_2)$$

Nerostoucí funkce

$$\forall x_1, x_2 \in D(f): \mathrm{x}_1 < x_2 \Rightarrow f(\mathrm{x}_1) \geq f(x_2)$$

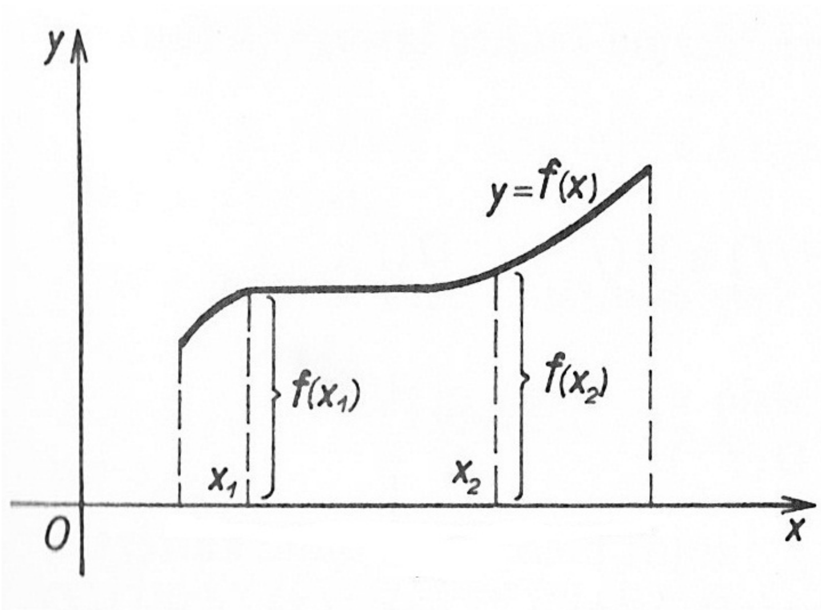

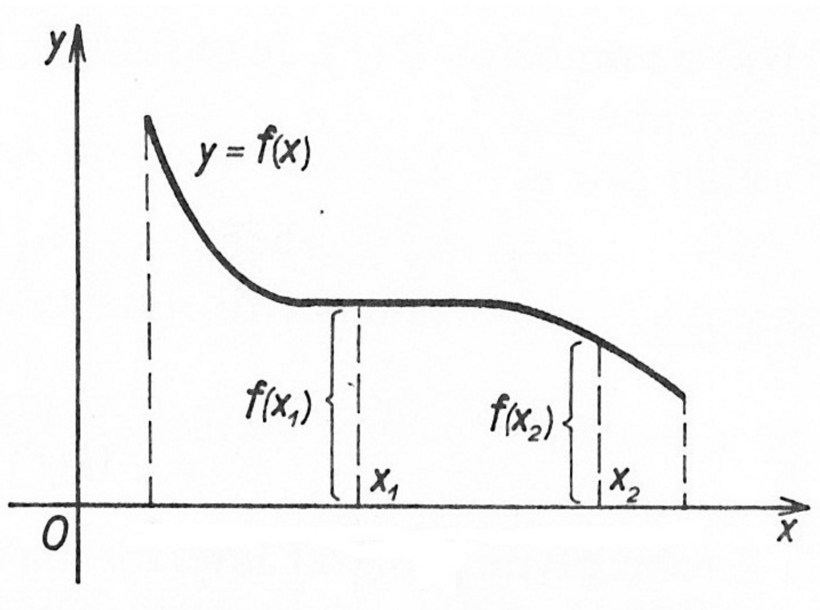

Funkce nerostoucí a neklesající se souhrnně nazývají **MONOTÓNNÍ.**

Vlastnosti funkcí

e) Inverzní funkce

Inverzní funkce k ***prosté*** funkci ***f*** je funkce f^{-1}, pro kterou platí:

1. $D(f^{-1}) = H(f)$ a $H(f^{-1}) = D(f)$
2. Každému $y \in D(f^{-1})$ je přiřazeno právě to $x \in D(f)$, pro které je $f(x) = y$.

Grafy funkcí f a f^{-1} sestrojené v téže soustavě souřadnic *0xy* se stejnou délkovou jednotkou na obou osách **jsou souměrně sdruženy podle přímky $y = x$.**

Např.:

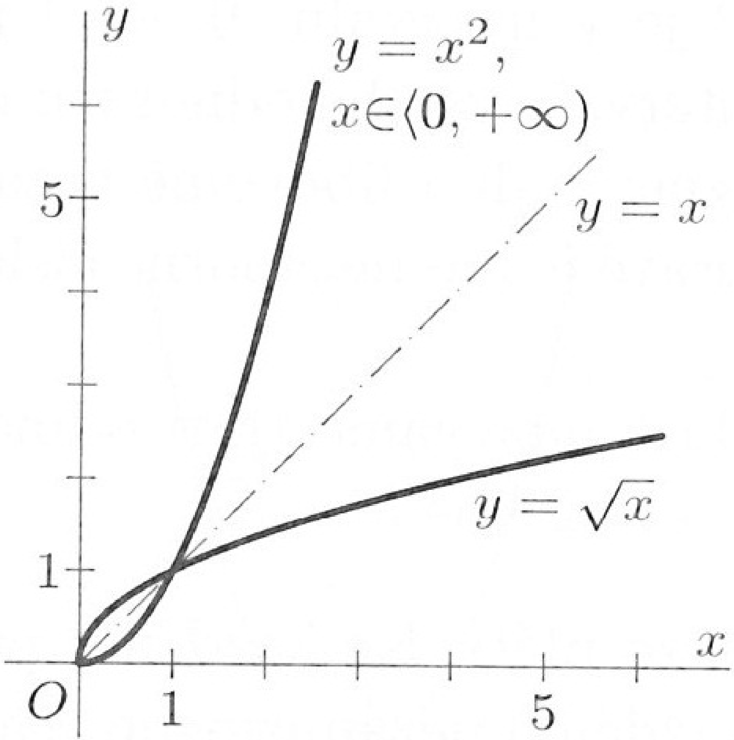

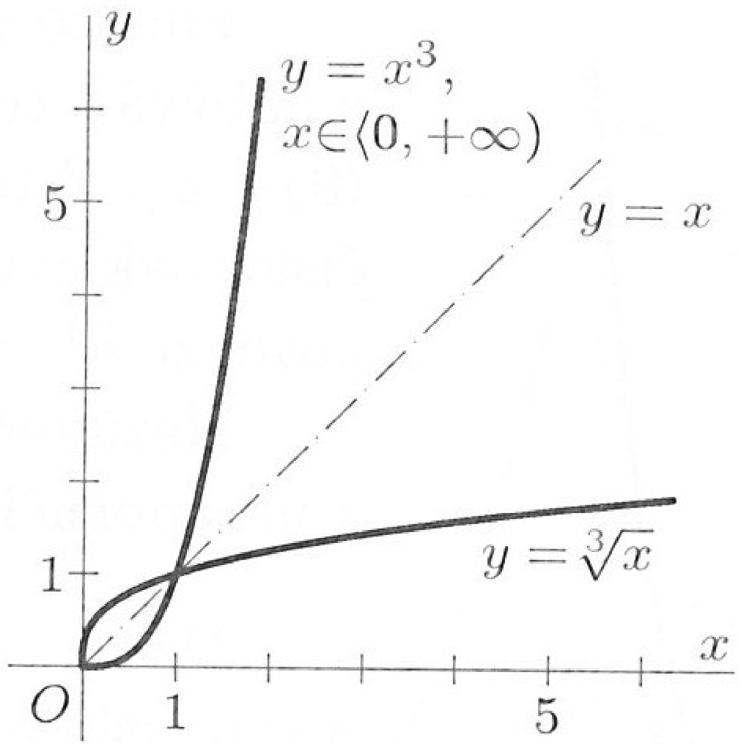

Vlastnosti funkcí

e) Inverzní funkce

Inverzní funkce k ***prosté*** funkci ***f*** je funkce f^{-1}, pro kterou platí:

1. $D(f^{-1}) = H(f)$ a $H(f^{-1}) = D(f)$
2. Každému $y \in D(f^{-1})$ je přiřazeno právě to $x \in D(f)$, pro které je $f(x) = y$.

Příklady funkcí a funkcí k nim inverzních :

f	f^{-1}
$y = a^x$	$y = \log_a x$
$y = e^x$	$y = \ln x$
$y = \sin x$	$y = \arcsin x$
$y = \cos x$	$y = \arccos x$
$y = \operatorname{tg} x$	$y = \operatorname{arctg} x$
$y = \operatorname{cotg} x$	$y = \operatorname{arccotg} x$
$y = 2x$	$y = \frac{x}{2}$
$y = x^3$	$y = \sqrt[3]{x}$

1 LINEÁRNÍ FUNKCE

$$f : y = ax + b, \quad D(f) = R$$

Graf: Přímka

a < 0

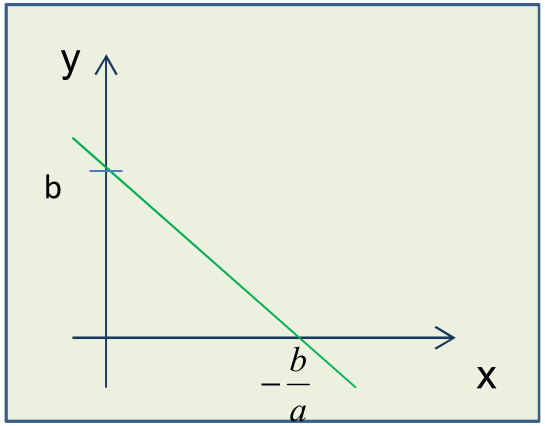

D(f) = R, H(f) = R
Není omezená ani shora, ani zdola.
Je **klesající**, tedy prostá.
Nemá maximum, ani minimum.
Je spojitá v R.

a = 0

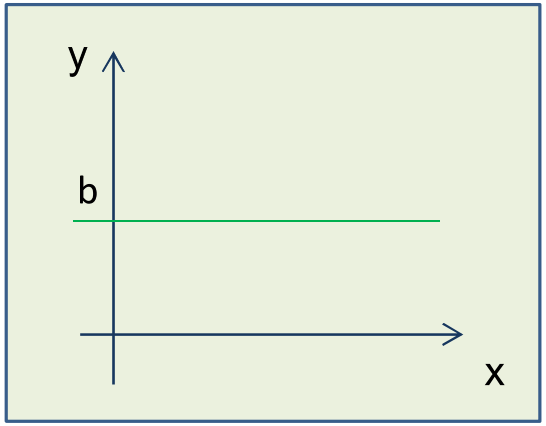

D(f) = R, H(f) = {b}
Je omezená.
Je **nerostoucí a neklesající**.
Není prostá.
Má maximum a minimum pro každé x∈R.
Je spojitá v R.

a > 0

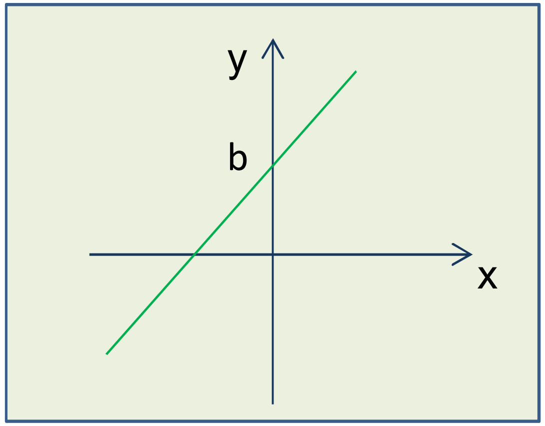

D(f) = R, H(f) = R
Není omezená ani shora, ani zdola.
Je **rostoucí,** tedy prostá.
Nemá maximum, ani minimum.
Je spojitá v R.

Úlohy

Př. 1: Pro lineární funkci f: y = -2x+5 určete souřadnice průsečíku grafu s osami x, y.

Př. 2: Načrtněte grafy lineárních funkcí:

$$a) f_1 : y = 2x$$
$$b) f_2 : y = 2x + 3$$
$$c) f_3 : y = -2x + 5$$
$$d) f_4 : y = 2$$

Př. 3: Pro lineární funkci *f* platí: *f(3) = -5*

f (-1) = 4

Vyjádřete ji předpisem *y = ax + b* a načrtněte graf.

Př. 4: Řešte graficky i početně soustavu rovnic *y = 3x - 2*

y = -x +1

2 KVADRATICKÁ FUNKCE

= každá funkce typu: $f: y = ax^2 + bx + c, \quad a \neq 0, D(f) = R$

Graf: Parabola

a > 0

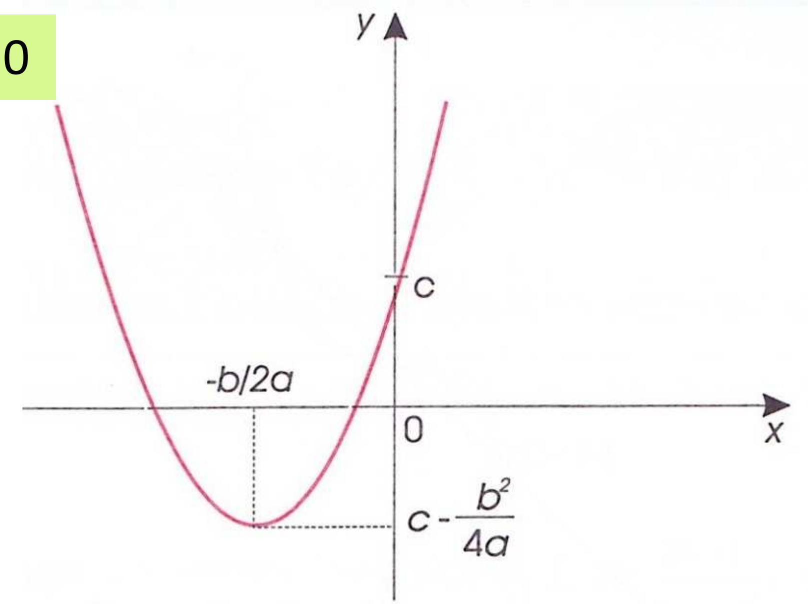

$$D(f) = R, \ H(f) = \left\langle c - \frac{b^2}{4a}; +\infty \right)$$

Je zdola omezená, není shora omezená.
Pro b=0 je sudá, jinak ani sudá, ani lichá.
Je rostoucí pro x ϵ <-b/2a, +∞) .
Je klesající pro x ϵ (+∞, -b/2a>.
Není prostá.
Má ostré minimum [-b/2a;c-b^2/4a]
Je spojitá v R.

a < 0

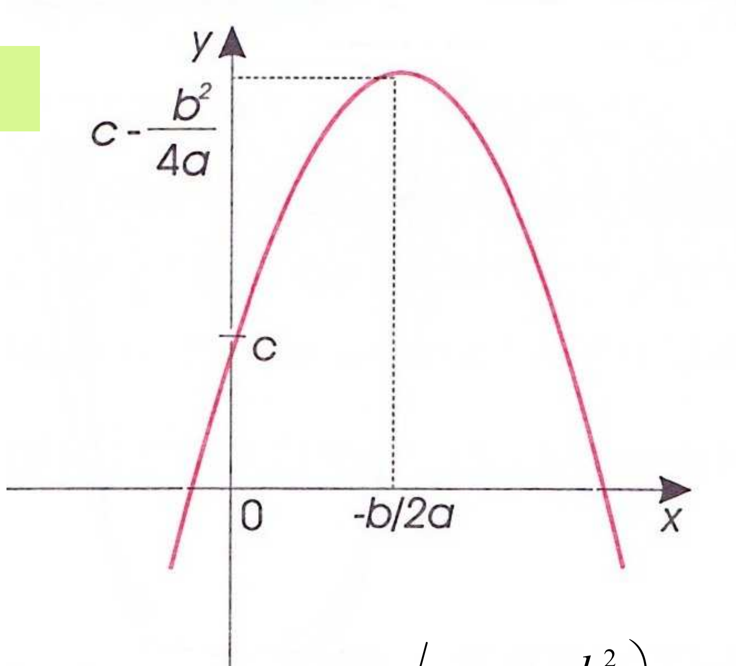

$$D(f) = R, \ H(f) = \left\langle -\infty; c - \frac{b^2}{4a} \right)$$

Je shora omezená, není zdola omezená.
Pro b=0 je sudá, jinak ani sudá, ani lichá.
Je rostoucí pro x ϵ (+∞, -b/2a> .
Je klesající pro x ϵ <-b/2a, +∞).
Není prostá.
Má ostré maximum [-b/2a;c-b^2/4a]
Je spojitá v R.

2.1 GRAFY KVADRATICKÝCH FUNKCÍ

= **parabola**, která je **souměrná podle osy *o*** rovnoběžné s osou *y*.

a) Graf funkce $f_1 : y = ax^2$

= **parabola** s vrcholem v počátku [0,0]

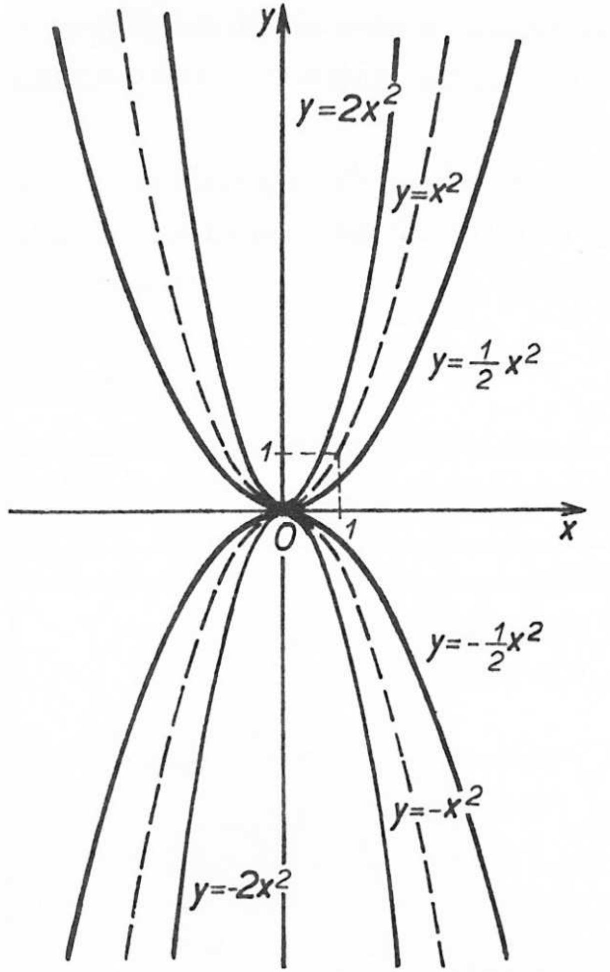

b) Graf funkce $f_2 : y = ax^2 + c$

= **parabola**, která vznikne z paraboly funkce f_1: $y = ax^2$ **posunutím** jejího vrcholu z bodu **[0,0]** do bodu **[0,c].**

c) Graf funkce $f_3 : y = a(x-x_0)^2$

= **parabola**, která vznikne z paraboly funkce f_1: $y = ax^2$ **posunutím** jejího vrcholu z bodu **[0,0]** do bodu **[x_0,0].**

d) Graf funkce $f_4 : y = ax^2 + bx + c$

= **parabola**, kterou opět získáme z grafu funkce f_1: $y = ax^2$:

1. Doplníme na úplný čtverec: $$ax^2+bx+c=a\left(x^2+\frac{b}{a}x\right)+c=a\left(x+\frac{b}{2a}\right)^2+\left(c-\frac{b^2}{4a}\right)$$

2. Posuneme graf funkce f_1 z bodu **[0,0]** do bodu **[x_0,y_0]:** $$y=a(x-x_0)^2+y_0,\ \text{kde}\ x_0=\frac{b}{2a},\ y_0=c-\frac{b^2}{4a}$$

Úlohy

Př. 1: Načrtněte grafy funkcí:

$$a)\, y = 2x^2;\, y = -2x^2$$

$$b)\, y = 2x^2 - 3;\, y = -2x^2 + 2$$

$$c)\, y = 2(x+1)^2;\, y = -2(x-1)^2$$

$$d)\, y = x^2 - 2x + 3$$

$$e)\, y = 2x^2 - 8x + 9$$

3 MOCNINNÁ FUNKCE S PŘIROZENÝM MOCNITELEM

$$f: y = x^n, \quad n \in N, D(f) = R$$

Pro: n = 1: lineární funkce f: $y = x$
n = 2: kvadratická funkce f: $y = x^2$
n = 3: kubická funkce f: $y = x^3$

Graf: n = 1: přímka
n > 1: parabola n-tého stupně

n liché

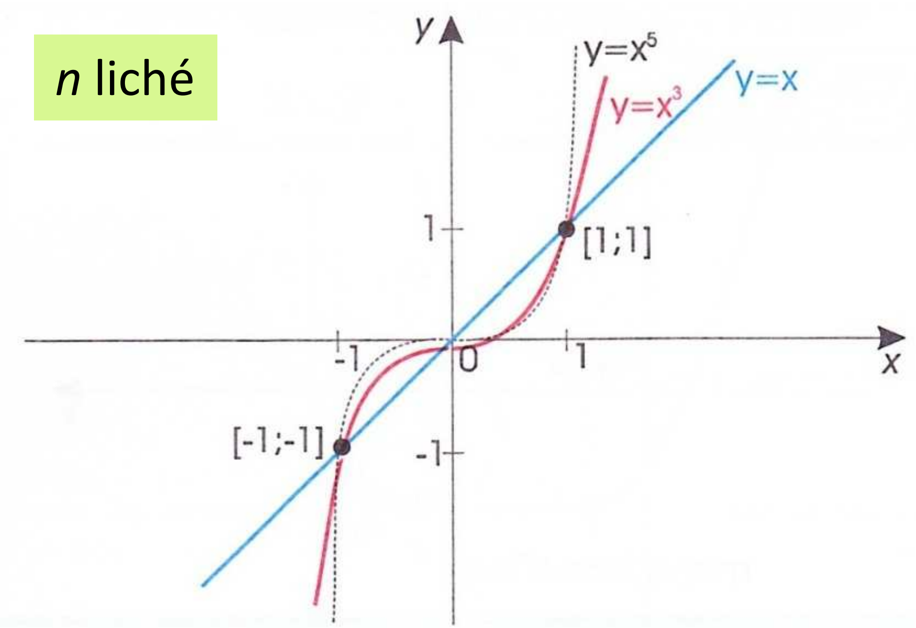

D(f) = R, H(f) = R
Je lichá.
Není ani shora, ani zdola omezená.
Je rostoucí, tedy prostá.
Nemá maximum, ani minimum.
Je spojitá v R.

n sudé

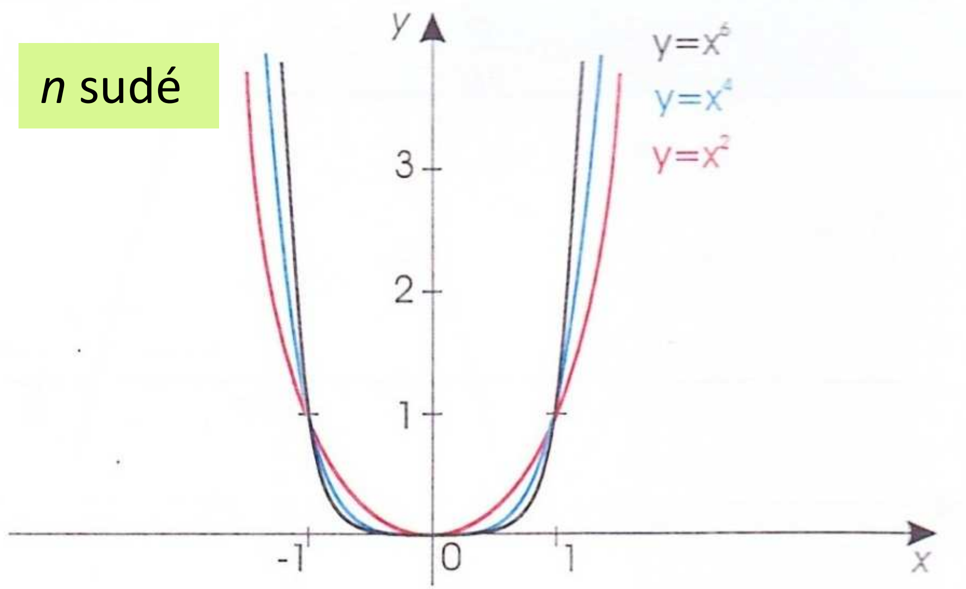

D(f) = R, H(f) = <0, +∞)
Je sudá.
Je zdola omezená, není shora omezená.
Je rostoucí pro x ϵ <0, +∞) .
Je klesající pro x ϵ (-∞, 0>.
Není prostá.
Nemá maximum, má minimum [0,0].
Je spojitá v R.

Úlohy

Př. 1: Načrtněte grafy funkcí:

$$a)\, y = x^3 - 1$$

$$b)\, y = (x-1)^5$$

$$c)\, y = x^4 + 3$$

$$d)\, y = -0{,}5x^6$$

$$e)\, y = -2x^5$$

4 MOCNINNÁ FUNKCE SE ZÁPORNÝM CELÝM MOCNITELEM

= funkce $f: y = x^{-n}, \;\; n \in N, D(f) = R$

Graf:
hyperbola stupně n+1

n liché

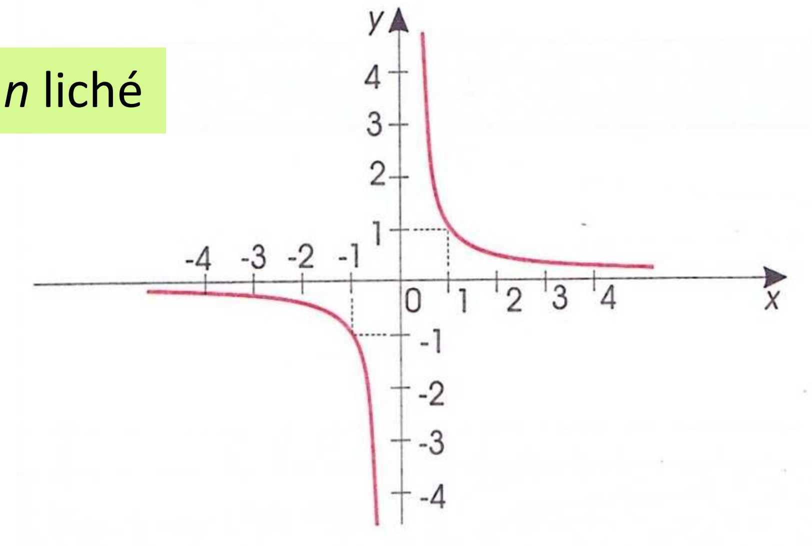

n sudé

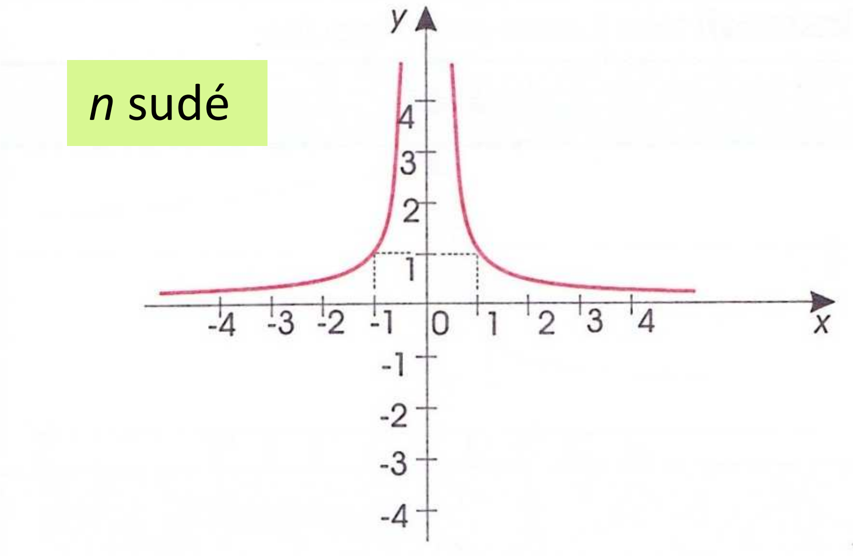

D(f) = R – {0}, H(f) = R – {0}
Je lichá.
Není ani shora, ani zdola omezená.
Klesá pro x ϵ (-∞, 0) a x ϵ (0, +∞).
Nemá maximum, ani minimum.
Je spojitá pro x ϵ (-∞, 0) a x ϵ (0, +∞).
Je prostá.

D(f) = R – {0}, H(f) = (0, +∞).
Je sudá.
Je omezená zdola, není shora omezená.
Je rostoucí pro x ϵ (-∞, 0) .
Je klesající pro x ϵ (0, +∞).
Není prostá.
Nemá maximum, ani minimum.
Je spojitá pro x ϵ (-∞, 0) a x ϵ (0, +∞).

Úlohy

Př. 1: Načrtněte graf funkce $y = x^{-1}$

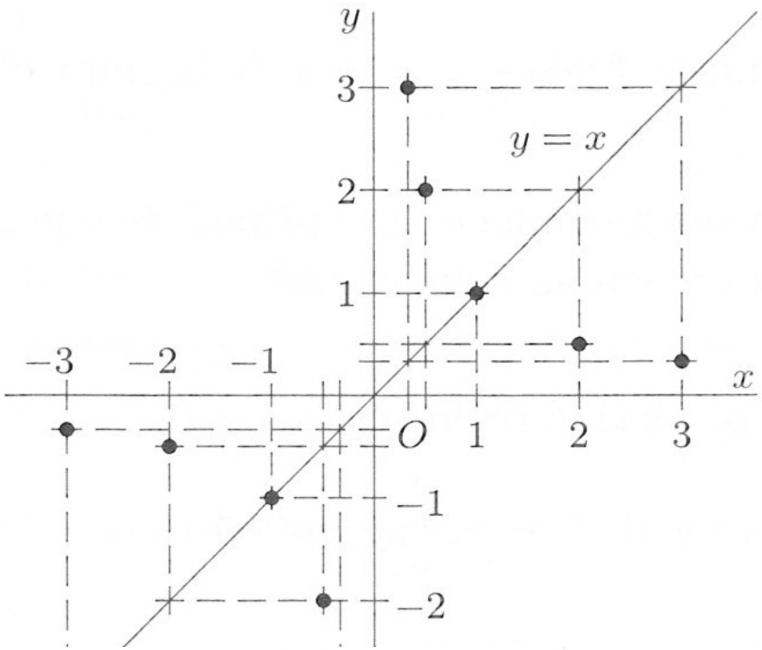

Řešení:
Body grafu funkce $y = x^{-1} = 1/x$ získáme tak, že sestrojíme graf funkce $y = x$ a pro zvolené hodnoty proměnné x hledáme k hodnotám této funkce v téže soustavě souřadnic jejich převrácené hodnoty.

Př. 2: Načrtněte grafy funkcí:

$$a)\ y = x^{-2}$$

$$b)\ y = x^{-3}$$

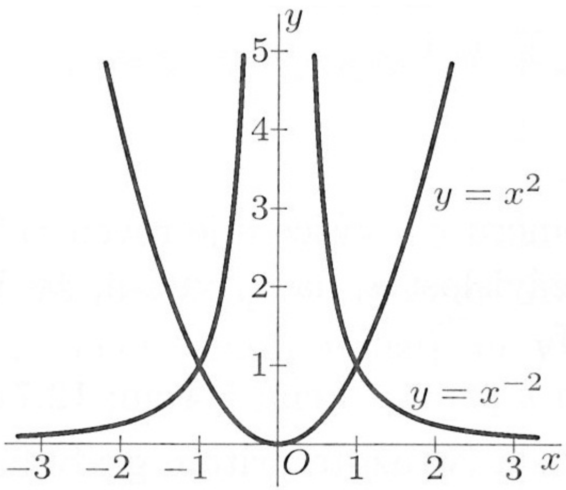

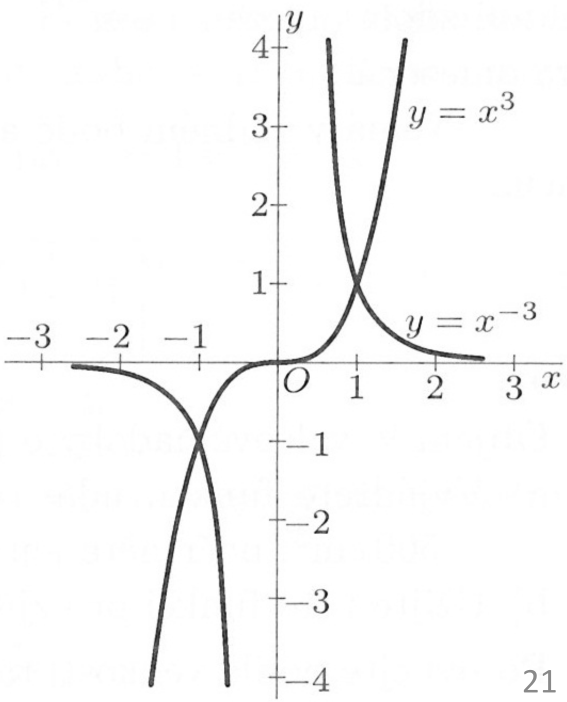

5 LOMENÁ RACIONÁLNÍ FUNKCE

$$f : y = \frac{P(x)}{Q(x)} \quad , \quad Q(x) \neq 0$$

Nepřímá úměrnost:

$$f : y = \frac{k}{x} \quad , \quad \mathrm{k} \neq 0, D(f) = R - \{0\}$$

Graf: rovnoosá hyperbola

k < 0

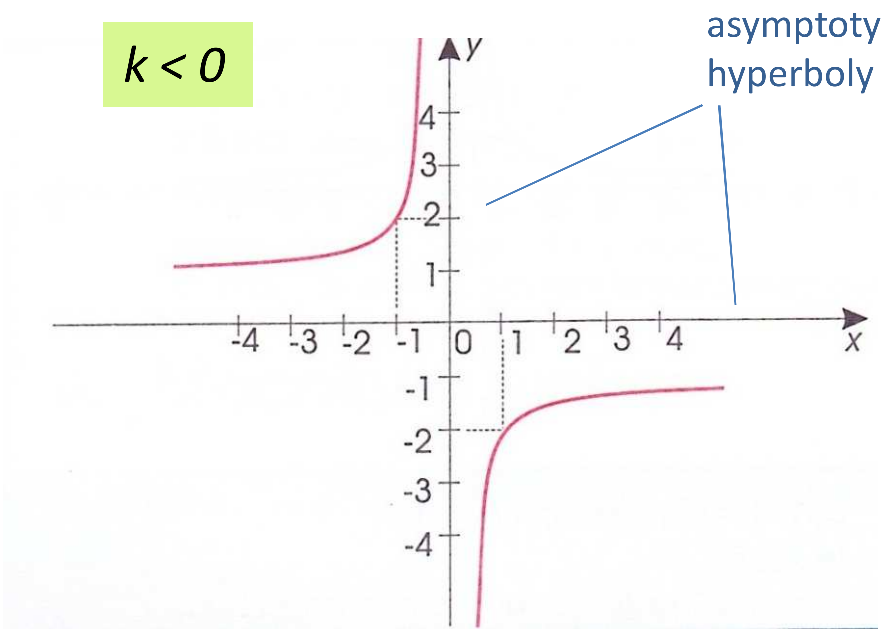

k > 0

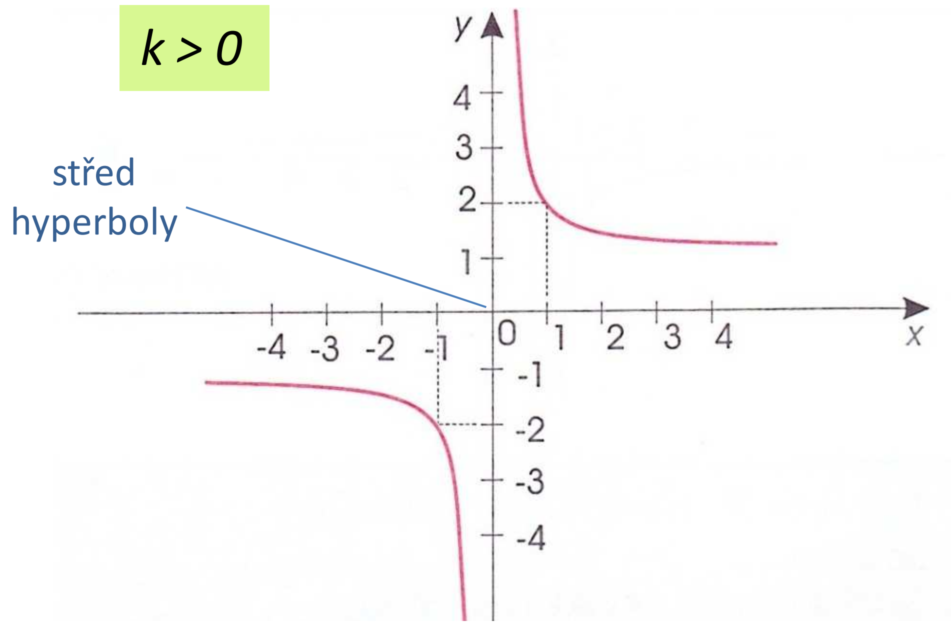

D(f) = R – {0}, H(f) = R – {0}
Je lichá.
Není ani shora, ani zdola omezená.
Je rostoucí pro x ϵ (-∞, 0) a x ϵ (0, +∞).
Je prostá.
Nemá maximum, ani minimum.
Je spojitá pro x ϵ (-∞, 0) a x ϵ (0, +∞).

D(f) = R – {0}, H(f) = R – {0}.
Je lichá.
Není ani shora, ani zdola omezená.
Je klesající pro x ϵ (-∞, 0) a x ϵ (0, +∞).
Je prostá.
Nemá maximum, ani minimum.
Je spojitá pro x ϵ (-∞, 0) a x ϵ (0, +∞).

Lineární lomená funkce

$$f: y = \frac{ax+b}{cx+d} \quad , \quad c \neq 0, ad \neq bc$$

Graf: rovnoosá hyperbola

se středem v bodě $S\left[-\frac{d}{c}; \frac{a}{c}\right]$

Úlohy

Př. 1: Načrtněte graf funkce $f: y = \frac{2x-5}{x-1}$

Literatura

- Bušek, I. a kol. Základní poznatky z matematiky. Matematika pro gymnázia, Praha: Prometheus, 1992.
- Delventhal, K., M., Kissner, A., Kulick, M. Kompendium matematiky. Praha: Euromedia Group k. s., 2003.
- Odvárko, O. a kol. Funkce. Matematika pro gymnázia, Praha: Prometheus, 1996.
- Polák, J. Přehled středoškolské matematiky. Praha: Prometheus, 1998.
- Vošický Zdeněk. Matematika v kostce pro střední školy. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003.